

JOURNAL of SOCIAL and HUMANITIES SCIENCES RESEARCH (JSHSR)

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

Received/Makale Geliş 05.02.2022
Published /Yayınlanma 29.03.2022
Article Type/Makale Türü Research Article

Citation/Alıntı: Çalimli, A. (2022). İlköğretimdeki öğretim programları, ders ve çalışma kitaplarında afet ile ilgili kavramlara yer verilme düzeyinin incelenmesi. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 9(81), 331-343.
<http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.3004>

Arzu ÇALIMLI

<https://orcid.org/0000-0002-6309-3975>

Millî Eğitim Bakanlığı Temel Eğitim Genel Müdürlüğü, Ankara / TÜRKİYE

İLKÖĞRETİMDEKİ ÖĞRETİM PROGRAMLARI, DERS VE ÇALIŞMA KİTAPLARINDA AFET İLE İLGİLİ KAVRAMLARA YER VERİLME DÜZEYİNİN İNCELENMESİ

EXAMINING THE LEVEL OF INCLUDING DISASTER-RELATED CONCEPTS IN
CURRICULUMS, COURSES AND WORKBOOKS IN PRIMARY EDUCATION

Issue/Sayı: 81

Volume/Cilt: 9

jshsr.org

ISSN: 2459-1149

ÖZET

Afet, can ile mal kaybına neden olan ve hayatı olumsuz etkileyen olaylara verilen genel isimdir. Afet öncesi, sırası ve sonrasında alınacak doğru kararlar afetin etkilerinden zarar görmeyi önemli oranda azaltmaktadır. Afetlerden etkilenme oranı yüksek bir ülke olduğumuz dikkate alındığında toplumsal ya da bireysel önlemler afetlerden olumsuz etkilenmemize engel olacaktır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti afetlerin olumsuz etkilerini en aza indirilmesi; afet öncesi, sırası ve sonrasında doğru davranışların kazandırılması için çeşitli çalışmalar yürütmektedir. Bu çalışmaların büyük çoğunluğu AFAD (İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı) çatısı altında gerçekleştirilmektedir. AFAD çalışmaları haricinde ilgili bakanlıklar tarafından da çeşitli çalışmalar yürütülmektedir. Millî Eğitim Bakanlığı da afet öncesi, sırası ve sonrasında doğru davranışların öğrencilere kazandırılmasına yönelik çalışmalar yürütmektedir. Bu çalışmaların en kapsamlısı; öğretim programlarında, ders kitaplarında ve çalışma kitaplarında afet ile ilgili içeriklere yer verilmesidir. Öğretim programlarında, ders kitaplarında ve çalışma kitaplarında yer verilen afet ile ilgili içeriklerin hangi düzeyde yer aldığı ortaya koymak bu çalışmanın amacıdır. Bu kapsamda 2021-2022 eğitim öğretim yılında temel eğitim düzeyinde okutulan MEB yayınlarına ait zorunlu ve seçmeli derslere yönelik içerikler taranarak elde edilen bulgular yorumlanmıştır.

Araştırmada nitel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma yönteminin desenlerinden doküman inceleme deseni ile araştırma gerçekleştirilmiştir. İncelenen dokümanlardan ulaşılan bulgular üzerinde içerik analizi gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda ortaya çıkan bulgular incelendiğinde çalışma ve ders kitaplarında afet ile ilgili içeriklerin yer aldığı, verilen içerikler aracılığıyla afetlerde doğru davranışlar ve afet yönetimi ile ilgili bilgi düzeyinin artırılmak istendiği görülmüştür. Ayrıca incelenen öğretim programlarında afet ile ilgili en çok kazanımın sosyal bilgiler (8 kazanım), hayat bilgisi (7 kazanım) ve İngilizce (7 kazanım) derslerinde bulunduğu, tüm derslerde ise en çok 8. sınıf düzeyinde 10 kazanıma yer verildiği görülmüştür. Bununla birlikte çalışma ve ders kitaplarında daha sık görülen afet türlerine değinildiği, en çok yer verilen afet türünün deprem olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Öğretim Programları, Ders Kitapları, Çalışma Kitapları, Afet Eğitimi.

ABSTRACT

Disaster is the general name given to events that cause loss of life and property and negatively affect life. The right decisions to be taken before, during and after the disaster significantly reduce the damage from the effects of the disaster. Considering that we are a country with a high rate of being affected by disasters, social or individual measures will prevent us from being adversely affected by disasters. Minimizing the negative effects of disasters in the Republic of Turkey; It carries out various studies in order to gain the right behaviors before, during and after the disaster. The majority of these studies are carried out under the umbrella of AFAD (Ministry of the Interior, Disaster and Emergency Management Presidency). Apart from the AFAD studies, various studies are also carried out by the relevant ministries.

The Ministry of National Education also carries out studies to teach students the right behaviors before, during and after the disaster. The most comprehensive of these studies; Including disaster-related content in curricula, textbooks and workbooks. The aim of this study is to reveal the level of disaster-related content included in curricula, textbooks and workbooks. In this context, the findings obtained by scanning the contents of the compulsory and elective courses of the MEB publications taught at the basic education level in the 2021-2022 academic year were interpreted.

The research was carried out with the qualitative research method. The research was carried out with the document analysis pattern, which is one of the patterns of the qualitative research method. Content analysis was carried out on the findings obtained from the examined documents. When the findings of the research were examined, it was seen that the study and textbooks included disaster-related content, and it was desired to increase the level of knowledge about correct behavior in disasters and disaster management through the content provided. In addition, in the curricula examined, it was seen that the most achievements related to disaster were found in social studies (8 acquisitions), life studies (7 acquisitions) and English (7 acquisitions), and 10 acquisitions at the 8th grade level were included in all courses. However, it was seen that the most common disaster types were mentioned in the study and textbooks, and the earthquake was the most common type of disaster.

Keywords: Curriculums, Textbooks, Workbooks, Disaster Education.

1. GİRİŞ

Bilim, sanayi ve teknolojide yaşanan büyük değişim zaman içinde insanların ihtiyaçlarının da değişmesine neden olmuştur. Bu değişim ve gelişime göre ihtiyaçların güncellemesi sürecinin en önemli unsurlarından birisi de öğretim programları ve ders kitaplarıdır. Öğretim programları, ders ve çalışma kitapları aktarım ve farkındalık oluşturma özellikleri nedeniyle oluşturuldukları dönemin bilgi teknoloji ve gelişim özelliklerini ortaya çıkarmaktadır (Küçükahmet, 2011).

Bireyler ile birlikte toplumların, yaşamlarını tehlikeye sokan afetlere karşı farkındalıklarının artırılması, doğru ve anlaşılır bir şekilde desteklenmeleri afetlerin zararlarının azaltılması noktasında büyük öneme sahiptir. Bu konuda okullarda gerçekleştirilecek eğitimler, ders ve çalışma kitapları aracılığıyla öğrencilere kazandırılacak becerilerin ve afetin etkilerini azaltma eğitimlerinin verilmesi çok büyük öneme sahiptir (Zhu & Zhang, 2017). Çünkü öğretim programlarının ve ders kitaplarının çıktıları çocuklar üzerinden aile bireylerinin tamamına ve yakın çevresine etki etmektedir (UNISDR, 2006). Bu nedenle okulda öğrencilere verilecek etkili bir eğitim öğrencilerde tutum ve davranışlarda beklenen yönde bir değişim yaratarak toplumda afetlerin zararlarının en aza indirgenmesi ile ilgili beklenen yönde bir değişim yaşanmasına doğrudan katkı vermektedir (Shiwaku, Shaw, Kandel, Shrestha, & Dixit, 2007).

2. AFET EĞİTİMİ

Afetler ile ilgili alınan önlemler her geçen yıl artsa da can ve mal kaybına neden olmaya devam etmektedir. Sonuç olarak da toplumlar ve bireyler dolayısıyla da devletler maddi ve manevi yönden etkilenmektedir. Yakın dönemde yaşanan afetlerde 23 milyon insan evsiz kalmış, 1.4 milyondan fazla insan yaralanmış, 7 yüz binden fazla insan da hayatını kaybetmiştir. Toplamda dünya üzerinde yaklaşık 1.5 milyardan fazla insan afetlerden etkilenmiştir. İklim değişikliğinin de etkisi ile son dönemde yaşanan afetlerin sıklığında ve şiddetinde artış görülmektedir. İklim değişikliği doğanın dengesini bozarak çevre sorunlarının artmasına ve bu durumdan insanların olumsuz yönde etkilenmesine neden olmaktadır (Tuğaç, 2021).

İklim değişikliği en çok yağışların ve sıcaklıkların artması, nem oranı, rüzgâr, hava basıncı, güneşlenme süresi ve deniz seviyesindeki değişimler şeklinde kendini göstermektedir. Bu değişim sanayi inkılabı ile ortaya çıkmış ve her geçen yıl etkisini artırmıştır. Yaşanan bu iklim değişikliğinin sonucunda afetlerde gözle görülür bir yükselme yaşanmaktadır (Şahin, 2021).

İklim değişikliğinin afetlere olan etkisinde görülen yükseliş, bu konuda alınacak önlemlerin artırılmasına yönelik çalışmaların da her geçen gün çoğalmasına neden olmuştur. Ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar, iklim değişikliğinin etkilerini azaltmak ve iklim değişikliğinin dolaylı olarak neden olduğu afetlerin zararlarını en aza indirmek için her alanda çalışmalar gerçekleştirmektedir. Bu kapsamda başta doğa kaynaklı afetler olmak üzere birçok afetin oluşmasında etkili olan iklim değişikliğinin önüne geçilmesi büyük önem arz etmektedir (Baskak ve Büyüksaraç, 2020).

Eğitim, yüzyıllardır toplumun temel yapı taşlarından olan bireylerin geleceğinin şekillenmesinde büyük rol oynamaktadır. Eğitim öğretim faaliyetlerinin bir süreç olduğu dikkate alındığında öğretim programları bu sürecin planlanma ve uygulamasının gerçekleştirilmesinde büyük öneme sahiptir. Eğitim öğretim faaliyetleri eğitim kurumlarının tamamında devlet tarafından onaylanan ve yayımlanan öğretim programları çerçevesinde gerçekleştirilmektedir (Önal ve Şenyurt Topçu, 2013). Öğretim programları hazırlanırken sahip olunması gereken bilgi, beceri, tutum, değer ve yetkinlikler dikkate alınır. Ayrıca bireylerin doğru davranışları kazanması noktasında söz konusu programların rehberlik etmesi hedeflenmektedir. Eğitim öğretim kurumlarında kullanılan öğretim materyalleri öğretim programları dikkate alınarak hazırlanmaktadır (Demir ve Nakiboğlu, 2021).

Öğretim programları doğrultusunda hazırlanan çalışma ve ders kitapları, eğitim öğretim faaliyetlerinde öğretmen ve öğrencilerin sıklıkla başvurdukları bir materyal olarak karşımıza çıkmaktadır (San,

Govindan ve Radhakrishnan, 2018; Hanifa, 2018). Çalışma ve ders kitapları öğretmenlerin eğitim öğretim sürecinde planlı ve düzenli çalışmasını sağlamaktadır. Bir bütün olarak bakıldığında ders kitaplarının belirli bir sıra düzene göre organize edilmesi, başvuru temel kaynak olması, hedef kitlenin gelişim düzeyini gözlemleyebilmesi, ölçme ve değerlendirme sürecinde kolaylık sağlaması noktaları ile ön plana çıkmaktadır (Sever ve Grillo, 2016).

Bireyler yaşamları sürecinde doğa ile iç içe yaşamak ve ona ayak uydurmaya çalışırken veya mücadele ederken deprem, sel, çığ, fırtına vb. olayların sebep olduğu yıkımlara maruz kalabilmektedirler. Bu yıkımların önüne geçilmesi; insan etkisi dışında gerçekleşen deprem, fırtına, sel, dolu vb. felaketlerin genel adı olan doğa kaynaklı afetler (AFAD Sözlük, 2021) ile insan faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan sosyal ve teknolojik afetlerdeki bilinç düzeyinin artırılması ile doğrudan ilişkilidir.

Doğa, insanlara farklı fırsatlar sunmakla birlikte bazı riskleri de barındırmaktadır. Beslenme, barınma gibi birçok ihtiyacımızı doğada var olan kaynaklar ile temin ederken bunları doğanın bize verdiği hediyeler şeklinde değerlendirmeli ve bununla birlikte sel, yangın, deprem vb. doğa olaylarını da çevremizdeki riskler olarak değerlendirmeliyiz. Bu risklerden en fazla zarar vereni de afetler olarak belirlenmiştir. Afet tanımlanmak istendiğinde; “yerel boyutta mücadele edilmesi zor olan, ulusal veya uluslararası boyutta mücadele edilmesi gereken, tahmin edilmesi zor olan ve aniden oluşan, büyük çapta zararlar vererek ölümlere neden olan olaylar” (Hoyois, Scheuren, Below ve Guha-Sapir, 2007) şeklinde tanımlanmaktadır. AFAD tarafından hazırlanan Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü’ne göre afet “Toplumun tamamı veya belli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal hayatı ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan, etkilenen toplumun baş etme kapasitesinin yeterli olmadığı doğa, teknoloji veya insan kaynaklı olaylardır.” şeklinde tanımlanmaktadır (AFAD Sözlük, 2021).

Afetler “bir olayın kendisi değil, bu doğal veya beşeri olayın insana verdiği zarar” olarak da tanımlanmaktadır. Bu özellikleriyle afetler dünyanın birçok bölgesinde yaşamı çeşitli açılardan ciddi şekilde tehdit eden bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır (Obregon, Benham, Walsh ve Yontar, 2016).

Ülkemizde süreç içerisinde afetlerle ilgili birçok kurum ve kuruluş faaliyet göstermektedir. Özellikle 17 Ağustos 1999 depreminden sonra afet ile ilgili daha ciddi adımlar atılarak İçişleri Bakanlığına bağlı “Sivil Savunma Genel Müdürlüğü”, Bayındırlık ve İskân Bakanlığına bağlı “Afet İşleri Genel Müdürlüğü” ve Başbakanlığa bağlı “Türkiye Acil Durum Yönetimi Genel Müdürlüğü” kapatılmış, tüm yetki ve sorumluluklar 2009 yılında çıkarılan 5902 sayılı yasa ile Başbakanlığa bağlı olarak kurulan “Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı”na (AFAD) devredilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Devletinde gerçekleştirilen hükümet sistemi değişikliği sonrasında 15 Temmuz 2018 tarih ve 4 Nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile “Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı”, İçişleri Bakanlığına bağlı bir kuruluş haline getirilmiştir. AFAD’ın kurulması ile birlikte; “afetlerin önlenmesi ve zararlarının azaltılması, afetlere müdahale edilmesi ve afet sonrasındaki iyileştirme çalışmalarında ülkenin tüm kurum ve kuruluşları arasında gerekli işbirliğinin sağlanması görevi” resmen AFAD üstlenmiştir.

Günümüzde AFAD bünyesinde afet eğitimlerinin verildiği temel birim olan AFADEM; temel afet bilincine yönelik seminer ve konferanslar ile bu konuda eğitimci eğitimleri, kimyasal, biyolojik, radyolojik ve nükleer tehditler konusunda çeşitli meslekler için gereken eğitimler, ilgililere yönelik temel bilgilendirme eğitimleri, sivil savunma uzmanlarına yönelik eğitimler, itfaiye temel eğitimleri, temel arama ve kurtarma eğitimleri, ilkyardım eğitimi, yangın bilgisi eğitimi ile bu konulara ilişkin eğitimci eğitimleri gibi bir dizi faaliyet gerçekleştirmektedir. AFAD haricinde Türkiye’de Türk Kızılayı, millî birçok kurum tarafından çalışmalar yapılmaktadır (Baskak ve Büyüksaraç, 2020).

AFAD’ın yanında UMKE (Ulusal Medikal Kurtarma Ekibi) afetlerde acil tıbbi yardım noktasında destek olmaktadır. Sağlık Bakanlığı 112 Acil Çağrı Merkezi tüm acil durumlarda tıbbi yardım için destek olmakta iken UMKE afetlerde ve acil durumlarda acil tıbbi yardım hizmetlerini yürütmektedir. Türkiye’de ve diğer ülkelerde afetzedelere yiyecek, içecek, giyecek gibi ihtiyaçlar UMKE’nin yanında Kızılay tarafından da sağlanmaktadır. Bütün bu kurum ve kuruluşların yanı sıra çeşitli STK’ler (Sivil Toplum Kuruluşu) de afet ve acil durumlarda gerçekleştirilen faaliyetlere destek olmaktadır.

Afetler ile ilgili olarak Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde birçok çalışma gerçekleştirilmektedir. Afet konusunun en çok yer aldığı materyaller ders kitaplarıdır. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığınca eğitim öğretim kurumlarında okutulması onaylanan, Resmî Gazete ve Tebliğler Dergisi’nde yayımlanan ders kitapları Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından her yıl öğrencilere ücretsiz olarak ulaştırılmaktadır.

Ders kitapları, ilgili dersin öğretim programına uygun olarak hazırlanır (Demirel, 2007). Ders kitapları öğrenciye sistematik bir bilgi akışı sunarak eğitim ve öğretimin verimliliğine doğrudan etki eder (Değirmenci, Kuzey ve Yetişensoy, 2019). Ders kitaplarında yer alan içeriklerin ilgili öğretim programları dikkate alınarak belirli bir sıra ve düzen içerisinde hazırlanması, kaynak olarak kullanılması, öğrencilerin gelişimini takip etme noktasında önemli bir araç olması, ölçme değerlendirme faaliyetlerine de destek olması vb. nedenlerle öğretmenlere büyük kolaylık sağlamaktadır (Sever ve Grillo, 2016). Bu kapsamda ders kitapları afetler ile ilgili doğru davranışların kazandırılmasında büyük öneme sahiptir.

Ders kitaplarının yanında ilgili öğretim programı dikkate alınarak ders kitabını desteklemek amacıyla hazırlanan çalışma kitapları da gerçekleştirilen eğitim öğretim faaliyetlerinin destekleyicisi niteliğindedir. Asıl uygulamanın yanında öğrencinin öğrendiklerini pekiştirmesi, öğrenemediği noktaları fark edebilmesi amacıyla hazırlanan bu içerikler öğrencilerin afet eğitimi kapsamında öğrendiklerinin değerlendirilmesini de sağlar. Bu nedenle çalışma kitapları eğitim öğretim faaliyetlerinde çok büyük öneme sahiptir. Çalışma kitapları öğrencilerin derste öğrendiklerini farklı ortamlarda kullanabilmesini sağlaması ve öğrenmenin kalıcılığının artırılmasına destek olmaktadır (Göçer, 2011).

Bireylerin afetlerde gerçekleştireceği doğru davranışları kazanmaları afetlerin olumsuz etkilerini azaltma sürecinde büyük öneme sahiptir. Bahsi geçen doğru davranışların kazanılmasında erken yaşlardan itibaren afet eğitimi alınması önemli bir husustur (Değirmenci, Kuzey ve Yetişensoy, 2019). Bununla birlikte okullarda verilen afet eğitimleri; afetler sonucu oluşabilecek zararların azaltılması, toplumun afetlere karşı dirençli hâle getirilmesi konularında başta ebeveynler olmak üzere tüm topluma doğru davranışların kazandırılmasında destek olmaktadır.

Çocuklar birçok konuda olduğu gibi afet konusunda da yetişkinlere göre daha savunmasızdırlar. Bu nedenle dezavantajlı gruplar içerisinde kabul edilen çocuklara, erken yaşta afetlerle ilgili doğru davranışların kazandırılması önem arz etmektedir (Peek, 2008). Uluslararası boyutta birçok kurum ve kuruluş belirli bir program özelinde, çocuklara afet eğitimi verilmesinin önemine vurgu yapmaktadır. Buna örnek olarak verilebilecek ilk çalışma UNESCO tarafından desteklenen “Afet risklerinin azaltılması okulda başlar.” kampanyasıdır (UNESCO, 2006). Ayrıca afet risklerinin azaltılması odaklı en geniş kapsamlı çalışma 3. Birleşmiş Milletler Dünya Konferansı’nda kabul edilen 2015-2030 Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi’dir (UNISDR, 2015). Bu plan ile afetlere karşı dirençli toplumlar inşa edilmesi amaçlanmaktadır.

3. AFET EĞİTİMİNİN ÖNEMİ

Türkiye coğrafi konum olarak Akdeniz havzasında yer alması nedeniyle küresel iklim değişikliğinden en çok etkilenen ülkeler arasında yer almaktadır. İklim değişikliği sonucunda çölleşme, göllerin kuruması, sel, taşkın, heyelan, yangın, ekosistemlerin değişmesi vb. olaylar ortaya çıkmaktadır. Bu olaylar Türkiye’de sosyoekonomik ve kültürel sorunların yaşanmasına neden olmaktadır. İnsanların çeşitli doğa olayları ve afet türleri ile karşı karşıya kalması bireylerin hangi afette hangi doğru davranışı sergilemesi gerektiğini daha da önemli kılmaktadır.

Günümüzde insanların yaşadığı mekânların neredeyse tamamı afet tehdidi ile karşı karşıyadır. İnsan ya da doğa kaynaklı olmasına bakılmaksızın afetlerin tamamının sonucunda ortaya çıkan zararlar ulusal ya da uluslararası platformda ciddi boyutlarda ulaşmıştır (UNISDR, 2015).

Alanyazın incelendiğinde afetlerin sınıflandırılmasında farklılıklar tespit edilmiştir. Doğa kaynaklı afetlerin oluşmasına sebep olan doğal olaylar oldukça kompleks bir yapıya sahiptirler. En çok karşımıza çıkan doğa kaynaklı afetler; jeolojik kökenli (tsunami, deprem, kütle hareketi, volkanik aktivite), atmosfer kökenli afetler (kuraklık, sel, aşırı sıcaklar, fırtına, aşırı soğuklar) biyolojik kökenliler (salgınlar, orman yangınları, böcek istilası) şeklinde üç farklı sınıfta ortaya konulmaktadır (Ozsoydan ve Sipahioğlu, 2013).

Bir diğer sınıflandırmaya göre de doğa kaynaklı afetler; doğa olaylarına göre jeofiziksel (volkanik faaliyetler, deprem, kütle hareketleri, göçük, heyelan, çökme), meteorolojik (fırtına, tropik fırtına, ekstrapolik fırtına, hortum, kasırga, yerel fırtına), hidrolojik (sel, taşkın, ani su baskını) ve iklimsel olaylar (donma, aşırı uç değerlerdeki sıcaklık, sıcak hava dalgası, aşırı kış koşulları, kuraklık, söndürülmesi zor yangın) olarak dört grupta incelenmektedir (Kousky, 2011).

Yukarıda yapılan tanımlarda anlaşılacağı üzere afetler tek başına bir olayın kendisi değildir. Afet, yaşanan olayın sonuçları olarak gösterilmektedir. Deprem, sel, çığ gibi doğa olayları tehlike olarak gösterilmekle beraber can ve mal kaybına neden olmadığı sürece afet olarak adlandırılmamaktadır.

Afetler çoğunlukla öngörülemeyen olaylar olarak karşımıza çıkmaktadır. Afetlere hazırlıklı olmak için alınacak önlemler afetlerin etkisini önemli derecede azaltmaktadır. Afetlerin etkisi alınan önlemler ile ters orantılı bir yapıya sahiptir. Afetlere karşı alınacak önlemler can ve mal kaybını en aza indirgeyerek yaşamın olumsuz şekilde etkilenmemesini sağlamaktadır (İnal, Kocagöz & Turan, 2012).

Afetlere karşı önlem almayı bir kültür hâline getirmiş toplumlar afetlerden daha az etkilenmektedirler. Afet kültürünün oluşması için öncelikle afet eğitiminin doğru ve etkili bir şekilde verilmesi gerekmektedir. Afet eğitiminin toplumların tüm kesimlerine verilmesi, afet bilincini artırmakta ve afetlere karşı toplum olarak hazır olmayı kolaylaştırmaktadır. Afet eğitimlerinde en önemli husus afet öncesi, sırası ve sonrasında doğru davranışların kazandırılmasıdır (Shaw vd., 2009).

Afetlerde özellikle afet öncesi, sırası ve sonrasında doğru davranışların sergilenmesine yönelik çalışmalar Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde AFAD başta olmak üzere farklı kurum ve kuruluşlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Millî Eğitim Bakanlığı, bünyesindeki örgün ve yaygın öğretim kurumlarında gerçekleştirdiği eğitimler ile afetlere karşı doğru davranışların kazandırılmasına çalışmaktadır. Afet kültürünün oluşması ancak afetlerde doğru davranışın sergilenmesi ve eğitimin tüm kademelere yansıtılması ile sağlanır. Bu nedenle öğretim programlarında, ders ve çalışma kitaplarında, öğrencilerin buldukları yerde meydana gelebilecek afetler hakkında bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi çok büyük öneme sahiptir. Çünkü toplumun tüm kesimlerinin afetlere hazırlıklı olması, bireylerin afet öncesi, sırası ve sonrasında göstermesi gereken doğru davranışları sergilemesi afet kültürünün oluşmasında önem arz etmektedir.

Sonuç olarak afet kültürünün oluşmasında toplumun tüm kesimlerinin eğitilmesi çok önemlidir. Özellikle de küçük yaşlardan itibaren doğru şekilde alınacak afet eğitimi, afetlerin olumsuz etkisini azaltmaktadır. Söz konusu eğitimlerin odak noktası olarak kullanılan materyaller; öğretim programları, ders ve çalışma kitaplarıdır. Bu kapsamda araştırmada ilköğretimdeki öğretim programları, ders ve çalışma kitapları taranarak elde edilen bulgular analiz edilecektir.

4. YÖNTEM

4.1. Araştırmanın modeli

Bu araştırma nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırmanın en önemli özelliği olgu ya da olayları kendi yaşam alanlarının içerisinde objektif bir yaklaşımla analiz ederek elde ettiği bulguları ortaya koymaktır. Doküman inceleme yöntemi ise araştırmaya ya da herhangi bir konuya ilişkin kaynak ve dokümanların kullanılarak elde edilen bulguların analiz edilmesini sağlayan yöntemdir (Yıldırım ve Şimşek, 2011; Çepni, 2009). Bu kapsamda araştırmada ilköğretim seviyesindeki öğretim programları ile ders ve çalışma kitaplarında afetle ilgili kavramların yer alma oranı doküman inceleme yöntemi ile gerçekleştirilmiştir.

4.2. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmanın verileri Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından <http://mufredat.meb.gov.tr/> (MEB, 2021a) adresinde yayımlanan ilköğretim düzeyindeki zorunlu ve seçmeli derslerin öğretim programları ile 2021-2022 eğitim öğretim yılında okutulmak üzere EBA (Eğitim Bilişim Ağı) (MEB, 2021b) ve <https://tegmateriyal.eba.gov.tr/> (MEB, 2021c) adresinde yayınlanan ilköğretim düzeyindeki MEB yayınlarına ait ders ve çalışma kitaplarından elde edilmiştir.

Öğretim programları, ders ve çalışma kitaplarından elde edilen veriler içerik analizi yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. İçerik analizi çalışmalarının en önemli amacı elde edilen verileri kullanarak anlamlı bulgular elde etmektir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bulgular elde edilirken veriler sınıflandırılarak kodlanır ve sayısal veriler elde edilir (Balci, 2016). Ulaşılan bulgular iki araştırmacı tarafından incelenmiş ve alınan dönütler kapsamında gerekli düzenlemeler yapılmıştır.

5. BULGULAR

5.1. Öğretim Programlarında Afetler

İlköğretimdeki öğretim programlarında afet ile ilişkili kazanımlar incelenirken Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından yayımlanan ilköğretim düzeyindeki seçmeli ve zorunlu derslere ait öğretim programları baz alınmıştır.

Tablo 1. İlköğretim Düzeyinde Taranan Öğretim Programlarındaki Afet ile İlişkili Kazanım Sayıları

SINIF SEVİYESİ	ZORUNLU DERSLERDEKİ KAZANIM SAYISI	SEÇMELİ DERSLERDEKİ KAZANIM SAYISI
1.Sınıf	1	0
2.Sınıf	5	0
3.Sınıf	2	0
4.Sınıf	1	0
5.Sınıf	6	5
6.Sınıf	3	
7.Sınıf	4	
8.Sınıf	10	
Toplam	33	5

Millî Eğitim Bakanlığına bağlı resmi eğitim ve öğretim kurumlarında okutulan ilköğretim düzeyindeki zorunlu derslerin öğretim programlarında toplam 3313 kazanım, seçmeli derslerin öğretim programlarında ise toplam 1561 kazanım yer aldığı tespit edilmiştir. Seçmeli ve zorunlu derslerin öğretim programlarında yer alan kazanımlar incelendiğinde afet ile ilgili toplam 38 kazanım olduğu görülmüştür. Bu kazanımlardan 33 tanesi zorunlu olarak okutulan derslere aittir. Seçmeli derslerin öğretim programlarında ise afet ile ilişkili toplamda 5 kazanım tespit edilmiştir.

Tablo 2. İlköğretim Düzeyinde Taranan Öğretim Programlarındaki Afet ile İlişkili Kazanımlar (MEB, 2021a)

İLKÖĞRETİMDEKİ ZORUNLU DERSLERİN ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA AFET İLE İLGİLİ KAZANIMLAR	
HAYAT BİLGİSİ DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI	
SINIF	KAZANIM
1.sınıf	“HB.1.4.5. Acil durumlarda yardım almak için arayacağı kurumların telefon numaralarını bilir. Gereksiz ihbarda bulunmanın sakıncaları vurgulanarak itfaiye 110, ambulans 112, polis imdat 155,jandarma 156 ve orman yangını 177 vb. kurumlar ve telefon numaraları ele alınır. Telefon numaraları tek tek rakamlar hâlinde (1-5-5) kodlanarak öğretilir.”
2.sınıf	“HB.2.6.3. Yakın çevresindeki doğal unsurların (iklim koşulları, yer şekilleri, toprağın verimliliği, su kaynakları vb.)insanlar üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri ele alınır.”
2.sınıf	“HB.2.4.4. Acil durumlarda yardım alabileceği kurumları ve kişileri bilir. Ailesi ve yakın çevresinin telefon numaralarını bilmenin önemi vurgulanır. Ayrıca gereksiz ihbarda bulunmanın sakıncaları vurgulanarak itfaiye 110, ambulans 112, polis imdat 155 ve jandarma 156, AFAD 122; Aile, Kadın, Çocuk, Yaşlı ve Engelli Sosyal Destek Hattı Alo 183 kurum ve telefon numaraları ele alınır.”
2.sınıf	“HB.2.6.6. Doğal afetlere örnekler verir. Sel, heyelan, çığ, fırtına, hortum ve deprem gibi doğal afetler üzerinde durulur. Doğal afetler sırasında yardım eden Kızılay ve AFAD gibi kuruluşlar tanıtılır.”
2.sınıf	“HB.2.6.7. Doğa olayları ve doğal afetlere karşı alınabilecek önlemleri açıklar. Deprem öncesi, anında ve sonrasında nasıl davranılması gerektiği de açıklanır.”
3.sınıf	“HB.3.6.4 İnsanların doğal unsurlar üzerindeki etkisine yakın çevresinden örnekler verir. İnsanların doğal çevre üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri üzerinde durulur. Olumlu etkilerine de örnekler verilmesine özen gösterilir. Nesli tükenmekte olan canlılara örnekler verilir.”
3.sınıf	“HB.3.6.5. Doğa ve çevreyi koruma konusunda sorumluluk alır. Daha iyi yaşanabilir bir çevre için su, hava ve toprak gibi doğal kaynakların temiz tutulması, uygun kullanılması ve ağaç dikilmesinin önemi üzerinde durulur. Ayrıca konuyla ilgilenen sivil toplum kuruluşları temel düzeyde tanıtılır. Kazanım 7.Kendisini tehlikelerden ve kazalardan korur. (Göstergeleri: Tehlikeli durumları söyler. Kendisini tehlikelerden ve kazalardan korumak için yapılması gerekenleri söyler. Temel güvenlik kurallarını bilir. Tehlikeli olan durumlardan uzak durur.”

Tablo 2. İlköğretim Düzeyinde Taranan Öğretim Programlarındaki Afet ile İlişkili Kazanımlar (MEB, 2021a)

FEN BİLİMLERİ DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI	
SINIF	KAZANIM
5.sınıf	“F.5.6.3. Yıkıcı Doğa Olayları F.5.6.3.1. Doğal süreçlerin neden olduğu yıkıcı doğa olaylarını açıklar. <i>Depremler, volkanik patlamalar, seller, heyelanlar, hortum, kasırgalara ayrıntıyla girilmeden değinilir.</i> ”
5.sınıf	“F.5.6.3.2. Yıkıcı doğa olaylarından korunma yollarını ifade eder.”
8.sınıf	“F.8.1.2.1. İklim ve hava olayları arasındaki farkı açıklar.”
8.sınıf	“F.8.6.3.3. Küresel iklim değişikliklerinin nedenlerini ve olası sonuçlarını tartışır. a. Sera etkisi açıklanır. b. Küresel iklim değişikliği bağlamında çevre sorunlarının Dünya'nın geleceğine ve insan yaşamına nasıl bir etkisi olabileceği sorgulanır. c. Çevre sorunlarının dünyanın geleceğine nasıl bir etkisinin olabileceğine yönelik öngörülerini sanatsal yollarla ifade etmeleri istenir. ç. Öğrencilerin ekolojik ayak izini hesaplaması (uzantısı edu, org ve mil gibi güvenli sitelerden yararlanılabilir) sağlanır. Dünya ülkelerinin küresel iklim değişikliğini önlemek için aldıkları önlemlere (ör. Kyoto Protokolü) değinilir.”
MATEMATİK DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI	
SINIF	KAZANIM
5.sınıf	“M.5.3.1.1. Veri toplamayı gerektiren araştırma soruları oluşturur. a) <i>Araştırma sorusu oluşturabilmek için "Bir sınıftaki öğrencilerin en sevdiği meyvelerin neler olduğu bir araştırma sorusudur ancak bir kişinin en sevdiği meyvenin ne olduğu sorusu araştırma sorusu değildir."</i> gibi örnekler üzerinde durulur. b) <i>Araştırma soruları oluşturulurken çevre bilinci, tutumluluk, yardımlaşma, israftan kaçınma vb. konulara yer verilir.</i> ”
SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI	
SINIF	KAZANIM
4.sınıf	“SB.4.3.6. Doğal afetlere yönelik gerekli hazırlıkları yapar. <i>Öğrencinin yaşadığı çevrede karşılaşma olasılığı olan doğal afetlere öncelik verilir. Deprem çantası hazırlığı konusuna değinilir.</i> ”
5.sınıf	“SB.5.3.2. Yaşadığı çevrede görülen iklimin, insan faaliyetlerine etkisini, günlük yaşantısından örnekler vererek açıklar.”
5.sınıf	“SB.5.3.4. Yaşadığı çevredeki afetlerin ve çevre sorunlarının oluşum nedenlerini sorgular.”
5.sınıf	“SB.5.3.5. Doğal afetlerin toplum hayatı üzerine etkilerini örneklerle açıklar.”
6.sınıf	“SB.6.3.1. Konum ile ilgili kavramları kullanarak kıtaların, okyanusların ve ülkemizin coğrafi konumunu tanımlar. <i>Jeopolitik, iklim, ulaşım gibi Türkiye'nin mutlak ve göreceli konumu ile ilgili özelliklerine yönelik çıkarımlarda bulunulacaktır.</i> ”
6.sınıf	“SB.6.3.2. Türkiye'nin temel fiziki coğrafya özelliklerinden yer şekillerini, iklim özelliklerini ve bitki örtüsünü ilgili haritalar üzerinde inceler. <i>Türkiye'nin yer şekillerine, iklim özelliklerine ve bitki örtüsüne dair haritalar kullanılır.</i> ”
6.sınıf	“SB.6.3.4. Dünyanın farklı doğal ortamlarındaki insan yaşantılarından yola çıkarak iklim özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur. <i>İnsanların yaşantılarına dair bilgi ve verilerden hareketle Akdeniz iklimi, kutup iklimi, muson iklimi ve ekvatorial iklim üzerine çıkarımda bulunulur.</i> ”
7.sınıf	“SB.7.7.4. Arkadaşlarıyla birlikte küresel sorunların çözümüne yönelik fikir önerileri geliştirir. <i>Küresel iklim değişimi, doğal afetler, açlık, terör ve göç konuları ele alınacaktır.</i> ”
İNGİLİZCE DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI	
SINIF	KAZANIM
8. th grade	“E8.10.L1. Students will be able to identify the main points of TV news about natural forces and disasters.”
8. th grade	“E8.10.SI1. Students will be able to talk about predictions concerning future of the Earth.”
8. th grade	“E8.10.SI2. Students will be able to negotiate reasons and results to support their predictions about natural forces and disasters.”
8. th grade	“E8.10.SP1. Students will be able to Express predictions concerning future of the Earth.”
8. th grade	“E8.10.SP2. Students will be able to give reasons and results to support their predictions about natural forces and disasters.”
8. th grade	“E8.10.R1. Students will be able to identify specific information in simple texts about natural forces and disasters.”
8. th grade	“E8.10.W1. Students will be able to write a short and simple paragraph about reasons and results of natural forces and disasters.”
TEKNOLOJİ VE TASARIM DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI	
SINIF	KAZANIM
7.sınıf	“TT. 7. C. 2. 7. Bir tasarım için gerekli yapısal özellikleri açıklar. <i>Gerilme, esneme ve basınç faktörlerinin yapıların dayanıklılığını ne şekilde etkilediği vurgulanır. Depreme karşı dayanıklılık da göz önünde bulundurulur.</i> ”
7.sınıf	“TT. 7. A. 2. 2. Sanat/tasarım elemanlarını bir ürün üzerinde gösterir. <i>İki veya üç boyutlu bir tasarım ürünü incelenebilir. Örneğin ağız tasarımları incelenirken çevre bilinci ve tasarruf gibi konularda sorumluluk değeri üzerinde durulur.</i> ”
7.sınıf	“TT. 7. Ç. 1. 1. Su, rüzgâr ve güneş gibi doğal kaynakları kullanarak temiz ve sürdürülebilir enerji elde etme teknolojilerini açıklar. <i>Sürdürülebilir enerji kaynaklarının önemini ifade ederken fosil yakıtların çevreye verdiği zararlardan bahsedilir.</i> ”

Tablo 2. İlköğretim Düzeyinde Taranan Öğretim Programlarındaki Afet ile İlişkili Kazanımlar (MEB, 2021a)

GÖRSEL SANATLAR DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI	
SINIF	KAZANIM
2.sınıf	“G.2.1.8. Günlük yaşamından yola çıkarak görsel sanat çalışmasını oluşturur. Doğal çevreyi bozan ve onu yok eden olgular üzerinde durulabilir. Afişin ne olduğu ve niçin yapıldığı açıklanabilir. Çevrelerindeki bu olgulara örnek vermeleri ve sonrasında çevre duyarlılığı konusunda afiş yapmaları istenebilir.”
8.sınıf	“G.8.1.5. Güncel olayları görsel sanat çalışmasına yansıtır. Ekonomi, doğal afetler, çevre duyarlılığı, iş sağlığı güvenliği, bilimsel gelişmeler, teknolojik gelişmeler vb. konulardan yararlanılabilir.”
İLKÖĞRETİMDEKİ SEÇMELİ DERSLERİN ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA AFET İLE İLGİLİ KAZANIMLAR	
ŞEHİRİMİZ... DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI	
SINIF	KAZANIM
5,6,7,8	“Ş.3.4. Yaşadığı şehirde karşılaşılabilecek doğal afetleri araştırır.”
SEÇMELİ GÖRSEL SANATLAR DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI	
SINIF	KAZANIM
5,6,7,8	“S.G.-R.1.10 Güncel olayları çalışmasına yansıtır. Toplumsal, sosyal, ekonomik olaylar, doğal afetler, bilimsel gelişmeler, insan hakları, savaş, şiddet, çevre sorunları, teknolojik gelişmeler, sürdürülebilirlik vb konulardan yararlanılabilir. Bu bağlamda ilgili değerlerle ilişki kurulabilir.”
5,6,7,8	“S.G.-G.1.11. Afiş tasarımı yapar. Toplumsal, sosyal, ekonomik, afet, sürdürülebilirlik, bilimsel gelişmeler, insan hakları, teknolojik gelişmeler vb. konuların işlendiği afiş çalışmaları oluşturulur. Bu bağlamda, ilgili değerlerle ilişki kurulabilir.”
5,6,7,8,	“S.G.S.1.9. Güncel olayları seramik çalışmasına yansıtır. Ekonomi, sürdürülebilirlik, doğal afet, çevre duyarlılığı, bilimsel gelişmeler, teknolojik vb. konulardan yararlanılabilir. Bu bağlamda ilgili değerlerle ilişki kurabilir.”
5,6,7,8	“S.G.M.1.13. Güncel olayları minyatür çalışmasına yansıtır. Doğal afetler, ekonomik ve çevresel sürdürülebilirlik, küresel ısınma, şiddet, toplumsal olaylar, bilimsel gelişmeler, popüler kültür vb. konulardan yararlanılabilir. Bu bağlamda ilgili değerlerle ilişki kurulabilir.”

Öğretim programlarında afet ile ilişkili kazanımlar incelendiğinde ilköğretim düzeyinde geniş bir dağılımın olduğu görülmüştür. 1-8. Sınıf düzeyinde en fazla afet ile ilişkili kazanım bulunan dersler sosyal bilgiler (8 kazanım), hayat bilgisi (7 kazanım) ve ngilizce (7 kazanım) dersleridir. Seçmeli dersler arasında en fazla afet ile ilişkili kazanım verilen ders görsel sanatlar dersidir. İlköğretim düzeyinde afet ile ilgili toplamda 38 kazanıma yer verilmesi afet eğitimi konusuna yeterince önem verildiğini göstermektedir. Kazanımlar ile uyumlu olarak ders ve çalışma kitaplarında da afet kavramına yer verildiği görülmüştür.

Aynı zamanda öğretim programlarında yer alan kazanımlar incelendiğinde daha çok başta deprem olmak üzere doğa kaynaklı afetler ile ilgili kazanımlar olduğu görülmüştür. Bunun yanında fen bilimleri dersinde afet kavramı yerine yıkıcı doğa olayları kavramının kullanıldığı, sosyal bilgiler dersinde afet konularının yakından uzağa ilkesi çerçevesinde sınıf düzeylerine dağıtılarak verildiği, hayat bilgisi, ngilizce gibi derslerde konu ile ilgili kazanımlar verilerek konunun pekiştirilmeye çalışıldığı görülmüştür.

Seçmeli derslere ait öğretim programları incelendiğinde sadece şehrimiz ... dersi öğretim programında yer alan 30 kazanımdan 1 tanesinin ve seçmeli görsel sanatlar dersi öğretim programında yer alan 197 kazanımdan 4 tanesinin afet ile ilişkili olduğu görülmüştür.

5.2. Ders Kitaplarında Afet ile İlgili Kavramlar

Millî Eğitim Bakanlığına bağlı resmi kurumlarda okutulan ilköğretim düzeyindeki ders ve çalışma kitaplarındaki içerikler incelendiğinde afet ile ilişkili kavramlara toplamda 241 sayfada yer verildiği görülmüştür.

Tablo 3: İlköğretim Düzeyinde Taranan Ders Kitaplarındaki Afet ile İlişkili Sayfa Sayıları

SINIF	DERS KİTAPLARI	ÇALIŞMA KİTAPLARI
1.Sınıf	-	-
2.Sınıf	17 Sayfa	19 Sayfa
3.Sınıf	9 Sayfa	8 Sayfa
4.Sınıf	13 Sayfa	10 Sayfa
5.Sınıf	32 Sayfa	29 Sayfa
6.Sınıf	27 Sayfa	10 Sayfa
7.Sınıf	23 Sayfa	13 Sayfa
8.Sınıf	14 Sayfa	17 Sayfa
TOPLAM	135 Sayfa	106 Sayfa

Ders ve çalışma kitaplarında afet ile ilgili konular incelendiğinde ilgili konuya ders kitaplarında daha çok sayfada yer verildiği görülmüştür. Ders ve çalışma kitaplarında afet ile ilgili konuların afet türleri, tanımlaması, nedenleri ve sonuçları, afet anında yapılması gerekenler, afet ve acil durum çantasında

bulundurulması gerekenler olduğu görülmüştür. Çalışma kapsamında incelenen ders kitaplarından alınan görsellerden örnekler aşağıda verilmiştir.

Dikkat Acil Durum

Çevrenizde oluşabilecek acil durumlar nelerdir? Düşününüz, düşündüklerinizi öğretmeniniz ve arkadaşınız ile paylaşınız.

Bugün derste acil durumlar ile ilgili bir film izledik. Filmde yangın, deprem, kazalar vb. acil durumlar anlatılıyordu. Öğretmenimiz birden filmi durdurdu.

– Çocuklar, doğal afetlerde, kazalarda vb. durumlarda neler yaparsınız? diye sordu.

Sınıfta hepimiz farklı farklı cevaplar verdik. Öğretmenimiz filmi tekrar başlattı. Filmin devamında acil durumlarda büyüklerimizden yardım alarak, acil çıkış kapısı ve yangın merdivenlerini kullanarak o alandan uzaklaşmamız gerektiğini izledik. Kaza ve benzeri durumlarda 112 Acil Çağrı Merkezini aramamız gerektiğini öğrendik. Öğretmenimiz 'Acil telefon numarasını hepimiz ezberlemeliyiz.' dedi. Aile büyüklerimizden en az birinin telefonunu bilmek de acil durumlar için önemlidir.

Öğretmenimiz, ders sonunda hepimize birer acil durum kartı hazırlattı. Bu karta kimlik bilgilerimizi ve acil durumda ulaşılacak bir aile büyüğümüzün telefon numarasını yazdık. Kartın arka yüzüne de acil durum telefon numaralarını yazdık ve bunu her zaman çantamızda taşımaya karar verdik.

Sizler de kendiniz için bir acil durum kartı hazırlayınız.

AFETLER VE ÇEVRE SORUNLARI

Çevrenizde hangi doğal afetler yaşanıyor? Söyleyiniz.

Doğal afetler; can ve mal kaybına neden olan deprem, sel, heyelan, erozyon gibi doğal olaylardır. Bu olaylar çok kısa sürelerde gerçekleşebilen ve başlıktan sonra insanlar tarafından engellenemeyen olaylardır. Ancak önceden alınacak önlemlerle can kayıpları ve oluşabilecek zararlar azaltılabilir.

Aşağıda bazı doğal afetlerle ilgili haberler yer almaktadır. İnceleyiniz.

Yukarıda okuduğunuz haber başlıklarında söz edilen afetlerin bu yerlerde meydana gelmesi sizce bir rastlantı mıdır? Neden? Tartışınız.

AFETLERİN İNSAN ÜZERİNDE ETKİLERİ

Bir doğal afet sırasında neler yaşarsınız, hangi duyguları hissedersiniz? Söyleyiniz.

Ülkemizde can ve mal kayıplarına yol açan doğal afetler meydana gelir. Deprem, sel, çığ gibi afetleri engellemek mümkün olmasa da gerekli tedbirler alınarak bu afetlerin yıkıcı etkileri azaltılabilir. Bu doğal afetler toplumsal hayatta derin izler bırakır. Aşağıda buna ilişkin haber başlıkları yer almaktadır. Okuyunuz.

Heyelan tehdidindeki 3 köy taşınacak.

Art arda deprem olunca okullar tatil edildi.
Okulların tatilinde öğrencilerin okullarında anı ve meşaleleri
görsel olarak depremin etkilerini okullarında anı ve meşaleleri

Sanayi vurgun yedi
Deprem bölgesindeki fabrikalar zor durumda. İki gündür üretim yapılmıyor.

Heyelanın bozduğu köy yolları onarılıyor.

Rize'de heyelan iki can aldı
Çatak-Van karayolu çığ düşmesi sonucu ulaşım kapandı.

Sıra Sizde Yukarıdaki haberlerde doğal afetler insan yaşamını nasıl etkilemiştir? Yazınız.

Doğal Nedenler

Volkanik faaliyetler, deprem, sel, heyelan, kuraklık, gibi doğal afetlerin yaşandığı alanlara yerleşmiş insanlar, yaşam koşullarının daha iyi olduğu bölgelere göç ederler.

Aşağıda depremden kaynaklanan göç ile ilgili verilen gazete haberini inceleyelim:

HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER

HABERLER HABERLER HABERLER

Deprem üssü Düzce'nin eski-yeni yüzü fotoğraf kalelerinde

Merkez üssü Kocaeli'nin Gölcük ilçesi olan ve 17 Ağustos 1999'da saat 03.02'de herkesi uykuda yakalayan 7,4 büyüklüğündeki deprem, Kocaeli'nin yanı sıra Sakarya, Yalova, İstanbul ve Düzce'yi etkiledi. Gece 45 saniye süren depremin ardından gün doğumuyla yüzümlü felakatin yıkıcı etkisi ortaya çıktı.

Yaklaşık 3 ay sonra meydana gelen ve merkezi Düzce'nin Kaynaşlı ilçesi olan 12 Kasım 1999'daki deprem sonucu ise yüzlerce kişi hayatını kaybetti. Kentteki 30 bina tamamen yıkılarken, yüzlerce bina hasar aldı, göçler sonucu nüfus 168 binden 65 bine düştü.

(Genel Afi Haberleri, 2017, para. 1-2)

Depremden kaynaklanan göçlerin önlenmesi için deprem öncesinde alınması gereken tedbirler nelerdir? Yazınız.

Görsel 1: Ders Kitaplarında Afet ile İlişkili Verilen Sayfalardan Örnekler

6. SONUÇ ve TARTIŞMA

Araştırma kapsamında ilköğretimdeki öğretim programları, ders ve çalışma kitaplarında afetle ilgili kavramlara yer verilme oranı incelenmiştir. Sonuçlar analiz edildiğinde aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır:

Afet kavramı ile ilgili ilk olarak öğretim programları taranmıştır. Toplamda 36 öğretim programı ve 4874 kazanım incelemesi sonucunda sadece 10 öğretim programında afet ile ilgili 38 kazanıma yer verildiği görülmüştür. Literatür taramasında ilköğretimdeki öğretim programları ile ders ve çalışma kitaplarını bir bütün olarak inceleyen konuyla ilgili bir çalışma bulunmadığı; öğretim programı ve ders kitaplarını alan odaklı olarak inceleyen çalışmalara daha çok yer verildiği tespit edilmiştir. Değirmençay ve Cin (2016), Doğan ve Koç (2017) Karakuş (2019) ve Sözen (2019) tarafından yapılan çalışmalarda da benzer bulgulara rastlandığı görülmüştür.

İlköğretimdeki öğretim programı, ders ve çalışma kitaplarında afet ile ilgili olarak kazanımlar yer almasına rağmen, afet öncesi, sırası ve sonrasında doğru davranışlar ile ilgili çok az bilgiye yer verildiği ve bu yetersiz bilgi nedeniyle afet öncesi, sırası ve sonrasında yapılması gerekenlerin davranışa dönüşmesinin mümkün olmadığı, afetler ile mücadele kapsamında çalışan özellikle uluslararası kurum ve kuruluşlara ve bunların yaptıkları çalışmalara çok az yer verildiği, afetlerin tanımlanması ve sınıflandırması ile ilgili bilgilerin yetersiz olduğu görülmüştür. Bununla birlikte afetler ile ilgili teorik bilgilerin yanı sıra öğrencinin afetlerde doğru davranışları kazanması ile ilgili proje hazırlama gibi aktif rol almasını sağlayacak kazanımlara yer verilmediği, küresel iklim değişikliğinin afetlerin oluşmasındaki dolaylı etkisi ile ilgili bilgilerin olmadığı görülmüştür. Bu durum afet kültürünün oluşmasına engel olmakla birlikte afet öncesi, sırası ve sonrasında doğru davranışların kazandırılmamasına da neden olmaktadır. Yapılan taramada güncel literatürün aksine doğa kaynaklı afet yerine doğal afet kavramının kullanıldığı, afet ve acil durum çantası kavramı yerine deprem çantası kavramının kullanıldığı ve bu durumun kavram yanlışlığına neden olduğu görülmüştür. Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığına bağlı olarak faaliyet gösteren AFAD'ın bu konuda temel kaynak olduğu düşünüldüğünde AFAD tarafından hazırlanan Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü (2021) baz alınarak kaynaklardaki ilgili kısımlar güncellenmelidir.

Taramada ilköğretimdeki öğretim programları başta olmak üzere ders ve çalışma kitaplarında afetle ilgili kavram yanlışları önlemek amaçlı herhangi bir içeriğin bulunmadığı görülmüştür. Sıklıkla birbirine karıştırılan erozyon ve toprak kayması kavramlarına yönelik aydınlatıcı bir içeriğe yer verilmesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Öğrencilerin kavram yanlışları ile ilgili çalışmaları olan Alım, Özdemir ve Yılar (2008), Akengin ve Süer (2011) Dikmenli ve Gafa (2017), araştırmalarında bu durumu destekleyecek bulgular elde etmişlerdir.

Taramada bir diğer husus ise söz konusu materyallerde insan kaynaklı afetlere çok fazla yer verilmemesidir. Koç, Şeker, Evcı ve Doğan (2020) tarafından yapılan "2005-2020 yıllarında yayınlanmış afet eğitimi konulu yerli ve yabancı akademik çalışmaların değerlendirilmesi" isimli araştırmada da öğretim programlarında insan kaynaklı afetlere yer verilmediği bulgusuna ulaşılmıştır. Sanayi inkılabı ile birlikte insanların çevreye verdikleri zarar ve hızlı nüfus artışı iklim değişikliğine yol açmış bu da dolaylı olarak insan kaynaklı afetlerin artmasına sebep olmuştur.

Taramada afet türleri içerisinde depreme daha fazla yer verildiği görülmekle birlikte bunun temel sebebi, depremin doğa kaynaklı afetler içerisinde yıkım ve etki düzeyi bakımından insan yaşamını daha fazla etkilemesidir. Değirmençay ve Cin (2016), Doğan ve Koç (2017), Karakuş (2019), Sözen (2019) ve Koç, Şeker, Evcı ve Doğan (2020) tarafından yapılan çalışmalar doğrudan deprem odaklı çalışmalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğrudan deprem odaklı çalışmaların ele alınması, öğretim programlarında deprem konusuna daha fazla yer verilmesiyle paralellik göstermektedir.

Bununla birlikte yapılan taramada afet türleri içerisinde depremden sonra en fazla değinilen afet türlerinin sel ve heyelan olduğu görülmüştür. Bu durumun temel sebebi -depremde olduğu gibi- insan hayatını olumsuz yönde en fazla etkileyen afet türleri içerisinde sel ve heyelanın bulunması, bu afetlerin Türkiye coğrafyasında sıklıkla karşılaşılan afetler olması gösterilebilir. Koç, Şeker, Evcı ve Doğan (2020) tarafından yapılan çalışmada da benzer bulgulara rastlandığı görülmüştür.

Çalışma kapsamında elde edilen bulgular incelendiğinde ilköğretimdeki öğretim programları, ders ve çalışma kitaplarında afet ile ilgili konulara çok az yer verildiği görülmüştür. Ancak bununla beraber okullarda yasal zorunluluklar çerçevesinde "Okul Afet ve Acil Durum Yönetim Planı" hazırlanmakta ve uygulanmaktadır. Ayrıca belirli gün ve haftalar arasında yer alan "Afet Eğitimi Hazırlık Günü (12 Kasım)", "Sivil Savunma Günü (28 Şubat)", "Trafik ve İlk Yardım Haftası (Mayıs ayının ilk haftası)",

“İş Sağlığı ve Güvenliği Haftası (4-10 Mayıs)” ve “Çevre Koruma Haftası (Haziran ayının 2. Haftası)” vb. faaliyetler kapsamında teorik ve uygulama odaklı çalışmalar yapılarak öğrencilerin afet kültürünü kazanmaları hedeflenmektedir. Bütün bu çalışmalar bir araya getirildiğinde afet kültürünün kazandırılmasına yönelik faaliyetlere yer verildiği görülmekle beraber bunların sınırlı kaldığı ve okuldan okula değişiklik gösterdiği de görülmektedir.

7. ÖNERİLER

İlköğretimdeki öğretim programları, ders ve çalışma kitaplarına farklı afet türlerini de kapsayacak şekilde afet ile ilgili içerikler eklenmelidir.

Afet öncesi, sırası ve sonrası yapılması gereken doğru davranışların kazandırılmasına yönelik bilgi, beceri, tutum ve değer boyutlarını kapsayacak şekilde kazanım ve içeriklere yer verilmelidir.

İlköğretimdeki öğretim programları ile ders ve çalışma kitaplarında afetler ile mücadele kapsamında ulusal ve uluslararası çalışmalara daha fazla yer verilerek öğrencilerin farkındalık düzeylerinin yükseltilmesi sağlanmalıdır.

Ülkemizde sıklıkla görülen deprem, sel, yangın gibi afetlerin yanında diğer afet türlerine de söz konusu materyallerde yer verilmelidir.

Afet sınıflandırması net bir şekilde yapılarak öğretim programları, ders ve çalışma kitaplarında yaş düzeyine uygun olarak verilmelidir.

İlköğretimdeki öğretim programları, ders ve çalışma kitaplarında günümüz dünyasının en büyük sorunlarından biri olan küresel iklim değişikliğinin afetlere olan etkisi ortaya konulmalıdır. Afetler ile ilgili kullanılan yanlış kavramlar güncel literatür dikkate alınarak düzenlenmelidir.

KAYNAKÇA

- AFAD, 2021. Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü. <https://www.afad.gov.tr/aciklamaliafet-yonetimi-terimleri-sozlugu> Erişim Tarihi: 22.11.2021
- Akengin, H., & Suer, S. (2011). An experimental research on readiness levels of students in terms of geographical concepts and development of these concepts. *Marmara Geographical Review*, 2 (24), 26-48.
- Alım, M., Özdemir, Ü. & Yılar, M. B. (2008). 5. sınıf öğrencilerinin bazı coğrafya kavramlarını anlama düzeyleri ve kavram yanlışları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 151-162.
- Balcı, A. (2016). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem Teknik ve İlkeleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Baskak, D. C. ve Büyüksaraç, A. (2020). Afetlerde Acil Yardım Planlaması. *Paramedik ve Acil Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 2(2), 68-83.
- Çepni, S. (2009). *Araştırma ve Proje Çalışmalarına Giriş*. 4. Baskı. Celepler Matbaacılık, Trabzon
- Değirmençay, Ş. A. ve Cin, M., (2016). Türkiye’deki Deprem Eğitimi Araştırmaları: Betimsel İçerik Analizi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(1), 301-314.
- Değirmenci, Y., Kuzey, M. & Yetişensoy, O. (2019). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Afet Bilinci ve Eğitimi. *e-Kafkas Journal of Educational Research*, 6(2), 33-46.
- Demir, E., & Nakiboğlu, C. (2021). 2018 Yılı Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı’nın Kimya Konuları Bağlamında İncelenmesi. *Türkiye Kimya Derneği Dergisi Kısım C: Kimya Eğitimi*, 6(1), 23-70.
- Demirel, Ö. (2007). *Eğitimde program geliştirme. Kuramdan uygulamaya*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Dikmenli, Y. & Gafa, İ. (2017). Farklı eğitim kademelerine göre afet kavramı. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (44), 21-36.
- Doğan, E. & Koç, H. (2017). Sosyal bilgiler dersinde deprem konusunun dijital oyunla öğretiminin akademik başarıya etkisi. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 20 (8), 90-100.
- Göçer, A. (2011). İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Öğretmen Kılavuz Kitaplarının İşlevselliğinin Belirlenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(16), 154-164.

- Hanifa, R. (2018). EFL published materials: An Evaluation of English textbooks for junior high school in Indonesia. *Advances in Language and Literary Studies*, 9(2), 166-174.
- Hoyois, P., Scheuren, J. M., Below, R., & Guha-Sapir, D. (2007). *Annual disaster statistical review: Numbers and trends*, 4 (3), 52-63.
- İnal, E., Kocagöz, S., Turan, M. (2012). Temel afet bilinç ve hazırlık düzeyinin saptanmasına yönelik bir araştırma. *Türkiye Acil Tıp Dergisi*, 12, (1), 15-19.
- Koç, H., Şeker, G., Evcı, N., & Doğan, M. (2020). Afet Eğitimi Konulu Araştırmaların İçerik Analizi Yöntemiyle Değerlendirilmesi. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, 9(2), 637-655.
- Karakuş, U. (2019). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının doğal afet kavramlarına ilişkin algılarının kelime ilişkilendirme testi aracılığıyla incelenmesi. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, 8(3), 735-751.
- Kousky, C. (2011). Managing natural catastrophe risk: State insurance programs in the United States. *Review of Environmental Economics and Policy*, 5(1), 153-171.
- Küçükahmet, L. (2011). *Sınıf Yönetimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Küçükcan, B. (2008). Kütüphane Binaları: Deprem ve Diğer Afetlere Hazırlık. *Bilgi ve Belge Araştırmaları*, (1), 39-53.
- MEB, 2021a. <http://mufredat.meb.gov.tr/> Öğretim Programları İzleme ve Değerlendirme Sistemi, Erişim Tarihi: 12.12.2021
- MEB, 2021b. <https://www.eba.gov.tr/> Eğitim Bilişim Ağı, Erişim Tarihi: 14.12.2021
- MEB, 2021c. <https://tegmateriyal.eba.gov.tr/> , Temel Eğitim Genel Müdürlüğü Materyal Paylaşım Sayfası, Erişim Tarihi: 14.12.2021
- Obregon, R., Benham, F., Walsh, E., Yontar, T. (2016). Inflation-Hedging Assets. *Meketa Investment Group*, 3, (1), 1-9.
- Ozsoydan, F. B., Sipahioglu, A. (2013). Heuristic solution approaches for the cumulative capacitated vehicle routing problem. *Optimization*, 62(10), 1321-1340.
- Önal, İ., Şenyurt Topçu, Ö. (2013). Eğitimi gerçekleştirmek: Öğretim programlarında okul kütüphanelerinin yeri. *Bilgi Dünyası*, 14(2), 306-328.
- Peek, L. (2008). Children and disasters: Understanding vulnerability, developing capacities, and promoting resilience—An introduction. *Children Youth and Environments*, 18(1), 1-29.
- San, A.H., Govindan, S. ve Radhakrishnan, R. (2018). Consumption pattern on textbooks among private university students in Malaysia. *Journal of Humanities, Language, Culture and Business*, 2(9), 88-98.
- Sever, B.& Grillo, M. (2016). Do our books reinforce criminal justice stereotypes? An analysis of the images in introductory criminal justice textbooks. *Journal of Criminal Justice Education*, 27(1), 53-75.
- Shaw, R., Takeuchi, Y., Shiwaku, K., Fernandez, G., Gwee, Q. R., & Yang, B. (2009). *1-2-3 of Disaster Education. United Nations International Strategy for Disaster Reduction (UNISDR)*. European Union and Kyoto University-International Environment and Disaster Management Laboratory.
- Shiwaku, K., Shaw, R., Kandel, R. C., Shrestha, S. N., & Dixit, A. M. (2007). Future perspective of school disaster education in Nepal. *Disaster Prevention and Management: An International Journal*, 16 (4), 576-587.
- Sözen, M. Ç. (2019). *Afet lojistik sistem tasarımı için çok seçenekli konik hedef programlama yaklaşımı*. Yayınlanmamış Master Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.
- Şahin, Ö. U. (2021). Yaşam kalitesi ve küresel iklim değişikliği. *Journal Of Awareness*, 6(3), 147-154.
- Tuğaç, Ç. (2021). Evaluating the Evolution and Future of Urban Poverty Policies in Public Administration in Turkey. *Journal of Poverty*, 6(4), 1-23.

- UNISDR (2006). 2006-7 Campaign “Disaster Reduction Begins in Schools”. <https://www.unisdr.org/2007/campaign/pdf/WDR-2006-2007-English-fullversion.pdf> Erişim Tarihi: 11.01.2022
- UNISDR, P. (2006). Global survey of early warning systems: An assessment of capacities, gaps and opportunities toward building a comprehensive global early warning system for all natural hazards. Platf Promot Early Warn UNISDR-PPEW UN, 2006.
- UNISDR, (2015), Sedai Framework for Disaster Risk Reduction 2015-2030. United Nations Office for Disaster Risk Redcution, Geneva, Switzerland,
- Uzunçibuk, L. (2009). Doğal afetlerin kentsel ve bölgesel planlamada yeri. *Jeodezi ve Jeoinformasyon Dergisi*, (101), 18-27.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, (8. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Zhu, T. T. & Zhang, Y. J. (2017). An investigation of disaster education in elementary and secondary schools: evidence from China. *Journal of Natural hazards*, 89(3), 1009-1029.